

УДК 631.17.002.5

ДО ВИЗНАЧЕННЯ КІНЕМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ, КУТІВ І ШВИДКОСТЕЙ КОЛІС ТРАКТОРА КЛАСИЧНОЇ КОМПОНОВКИ ПРИ ПОВОРОТІ

Антощенко Р.В., к.т.н.,

Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка

Тел./факс (066) 605-95-47, e-mail: roman.tiaxntusg@gmail.com

Анотація – у роботі одержані рівняння кінематичних зв'язків, кути і швидкості коліс трактора класичної компоновки при повороті.

Ключові слова – математична, динамічна модель, трактор, кінематичні зв'язки.

Постановка проблеми. Розв'язок задач визначення параметрів роботи машинно-тракторного агрегату в значній мірі пов'язаний з побудовою математичної моделі динаміки. Сільськогосподарські машинно-тракторні агрегати, до складу яких входять пружні елементи, відносять до класу неголономних нелінійних механічних систем.

Аналіз останніх досліджень. Для дослідження динаміки машинно-тракторних агрегатів використовують рівняння Лагранжу II-го роду [1-3]. У приведених роботах машинно-тракторний агрегат розглядають як голономну динамічну систему. Існують дослідження, в яких трактор, у складі машинно-тракторного агрегату, представлений як двоколісна модель [4]. Таке спрощення недопустиме для сільськогосподарських агрегатів з несиметричним агрегуванням машин. Для дослідження лісгосподарського колісного трейлера обґрунтовано математичну модель з використанням рівнянь Лагранжу, з урахуванням неголономних зв'язків [5].

У наведених вище роботах мають місце спрощення, які потребують поглиблених досліджень динаміки багатоелементних машинно-тракторних агрегатів. Окремі елементи агрегату повинні мати динамічні математичні моделі незв'язані з моделями інших елементів, між якими існують лише кінематичні та силові зв'язки.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є визначення кінематичних зв'язків, кутів і швидкостей коліс трактора класичної ком-

поновки при повороті, що дозволяють досліджувати динаміку трактора як окремо, так і в складі машинно-тракторного агрегату.

Основна частина. Розглянемо динамічну модель колісного трактора класичної компоновки з передніми керованими колесами (на прикладі трактора ХТЗ-16131) (рис. 1).

На рис. 1 використано наступні позначення: X, Y, Z – Декартові координати центру мас трактора в абсолютній системі координат; α, β, γ – кути Крилова (відповідно «крен», «тангаж» та «рискання»), що задають орієнтацію трактора в абсолютній системі координат; $\omega_{11}, \omega_{12}, \omega_{21}, \omega_{22}$ – кути повороту коліс (відповідно переднього лівого, переднього правого, заднього лівого, заднього правого) навколо своїх осей при коченні; ψ_{11} – кут повороту площини переднього лівого колеса навколо перпендикулярній рамі осі (задається постійним значенням або функцією часу, чи визначається з умов керування – маневрування, об'їзду перешкоди і т.д., тому не включається до узагальнених координат); ψ_{12} – кут повороту площини переднього правого колеса навколо перпендикулярній рамі осі; $r_{11}, r_{12}, r_{21}, r_{22}$ – радіуси відповідних коліс; l – база трактора; l_1, l_2 – відстань від центра мас трактора до вісі передніх та задніх коліс відповідно; b_1, b_2 – колія передніх та задніх коліс; e_1 – відстань між шкворнями передніх коліс.

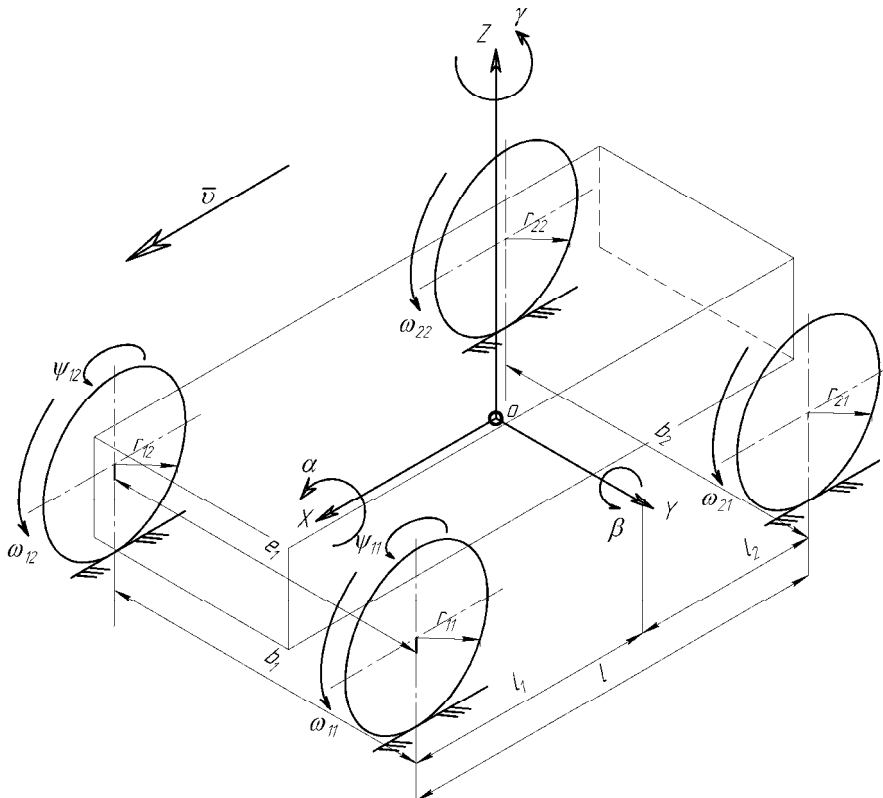

Рис. 1. Динамічна модель колісного трактора класичної компоновки.

Розрахункова схема повороту трактора наведена на рис. 2, де показано вид зверху на раму трактора з передніми керованими колесами. Позначимо точки торкання коліс із ґрунтом $A_{11}, A_{12}, A_{21}, A_{22}$, а центри коліс $C_{11}, C_{12}, C_{21}, C_{22}$.

Горизонтальні складові швидкостей центрів коліс (точніше складові цих швидкостей у площині рами трактора), позначимо як $\bar{v}_{C_{11}xy}, \bar{v}_{C_{12}xy}, \bar{v}_{C_{21}x}, \bar{v}_{C_{22}x}$, а складову швидкості центру мас трактора позначимо $\bar{v}_{Cxy}$. Ці складові мають модулі, пропорційні відстаням центрів коліс до миттєвого центру швидкостей (МЦШ) – т. P

$$\frac{v_{Cxy}}{PC} = \frac{v_{C_{11}xy}}{PC_{11}} = \frac{v_{C_{12}xy}}{PC_{12}} = \frac{v_{C_{21}x}}{PC_{21}} = \frac{v_{C_{22}x}}{PC_{22}}. \quad (1)$$

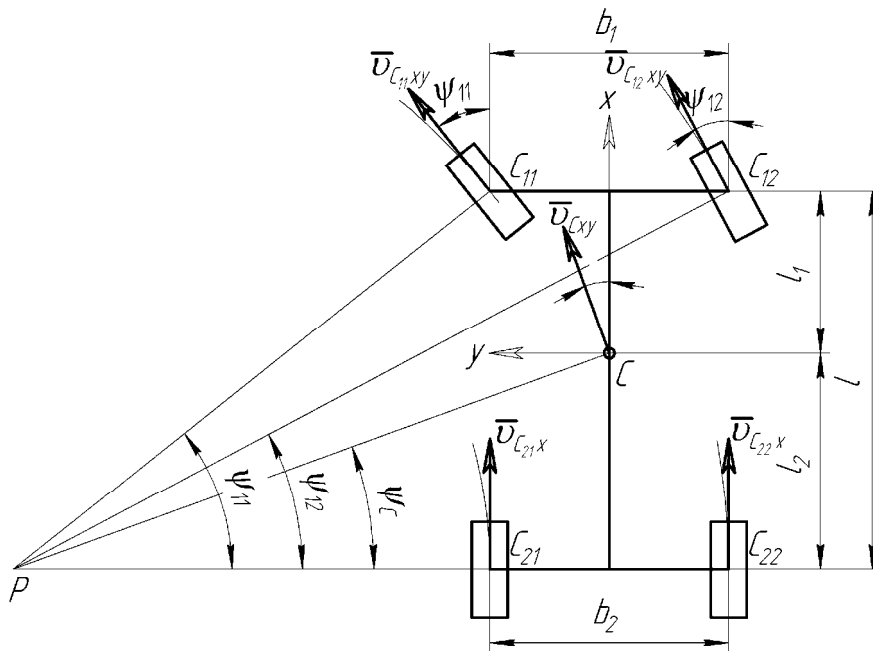

Рис. 2. Розрахункова схема повороту трактора класичної компоновки: т. P – центр повороту трактора; C – миттєвий центр швидкостей трактора; $C_{11}, C_{12}, C_{21}, C_{22}$ – центри коліс трактора; $\bar{v}_{C_{11}xy}, \bar{v}_{C_{12}xy}, \bar{v}_{C_{21}x}, \bar{v}_{C_{22}x}$ – горизонтальні складові швидкостей центрів коліс.

Знайдемо відстані, що входять до рівняння (1):

$$PC = \sqrt{\left(PC_{21} + \frac{b}{2}\right)^2 + l^2}; \quad PC_{11} = \sqrt{PC_{21}^2 + l^2};$$

$$PC_{12} = \sqrt{PC_{22}^2 + l^2}; \quad PC_{21} = \frac{l}{\operatorname{tg} \psi_{11}}; \quad PC_{22} = PC_{21} + b;$$

Таким чином, отримаємо

$$v_{C_{11}xy} = v_{C_{xy}} \frac{PC_{11}}{PC}.$$

Недоліком цієї формули є виродженість її при $\psi_{11} = 0$. Тому одержимо співвідношення між швидкостями центрів коліс, не використовуючи відстані до МЦШ. По теоремі Грасгофа («*проекції швидкостей точок твердого тіла на пряму, їхню з'єднуючу, однакові*») [6], одержимо:

$$v_{C_{11}xy} \sin \psi_{11} = v_{C_{12}xy} \sin \psi_{12}, \quad (2)$$

$$v_{C_{11}xy} \cos \psi_{11} = v_{C_{21}x}, \quad (3)$$

$$v_{C_{12}xy} \cos \psi_{12} = v_{C_{22}x}. \quad (4)$$

Підставимо (4) в (2), одержимо

$$v_{C_{22}x} = v_{C_{12}xy} \cos \psi_{12} = v_{C_{11}xy} \frac{\sin \psi_{11}}{\sin \psi_{12}} \cos \psi_{12} = v_{C_{11}xy} \sin \psi_{11} \operatorname{ctg} \psi_{12}. \quad (5)$$

З відповідних трикутників випливає

$$\operatorname{ctg} \psi_{12} = \frac{PC_{22}}{l} = \frac{PC_{21} + b}{l} = \operatorname{ctg} \psi_{11} + \frac{b}{l}, \quad (6)$$

або

$$\operatorname{tg} \psi_{12} = \frac{1}{\frac{1}{\operatorname{tg} \psi_{11}} + \frac{b}{l}} = \frac{\operatorname{tg} \psi_{11}}{1 + \frac{b}{l} \operatorname{tg} \psi_{11}} = \frac{\operatorname{tg} \psi_{11}}{1 + \beta \operatorname{tg} \psi_{11}},$$

де $\beta = \frac{b}{l}$.

Звідси

$$\psi_{12} = \operatorname{arctg} \left(\frac{\operatorname{tg} \psi_{11}}{1 + \beta \operatorname{tg} \psi_{11}} \right). \quad (7)$$

Цей вираз буде слушним і при повороті трактора вправо, на відміну від повороту вліво, показаного на рис. 2. У цьому випадку буде вважати кути ψ_{11} і ψ_{12} негативними, і знаменник буде менше одиниці, що призведе до збільшення модуля кута ψ_{12} щодо модуля кута ψ_{11} , що й дасть правильний результат. Таким чином, (7) дає можливість визначити кут повороту правого колеса по куту повороту лівого.

Підставимо (6) в (5), одержимо:

$$\begin{aligned}
v_{C_{22}x} &= v_{C_{11}xy} (\cos \psi_{11} + \beta \sin \psi_{11}), \\
v_{C_{12}xy} &= \frac{v_{C_{22}x}}{\cos \psi_{12}}, \\
v_{C_{21}x} &= v_{C_{11}xy} \cos \psi_{11}.
\end{aligned} \tag{8}$$

Ці рівняння не інтегруються, тому, являють собою рівняння не-голономних зв'язків. При $\psi_{11} = 0$ буде $\psi_{12} = 0$ та $v_{C_{12}xy} = v_{C_{21}x} = v_{C_{22}x} = v_{C_{11}xy}$.

Точки взаємодії коліс із ґрунтом є миттєво нерухливими, тому:

$$\begin{aligned}
\omega_{11} = \dot{\phi}_{11} &= \frac{v_{C_{11}xy}}{z_{C_{11}}}, & \omega_{12} = \dot{\phi}_{12} &= \frac{v_{C_{12}xy}}{z_{C_{12}}}, \\
\omega_{21} = \dot{\phi}_{21} &= \frac{v_{C_{21}x}}{z_{C_{21}}}, & \omega_{22} = \dot{\phi}_{22} &= \frac{v_{C_{22}x}}{z_{C_{22}}}.
\end{aligned} \tag{9}$$

Рівняння (9) являє собою 4 рівняння кінематичних неголономних зв'язків, тому що вони не можуть бути проінтегровані. Ці вирази вже вирішені щодо залежних узагальнених швидкостей $\dot{\phi}_{11}, \dot{\phi}_{12}, \dot{\phi}_{21}, \dot{\phi}_{22}$ і неявно виражаються через узагальнені швидкості $\dot{X}, \dot{Y}, \dot{Z}, \dot{\alpha}, \dot{\beta}, \dot{\gamma}$, тому що через них визначається складова швидкості центру мас $\vec{v}_{Cxy}$, а через неї інші швидкості, що входять у вираз (9).

Вектор $\vec{v}_{Cxy}$ являє собою проекцію вектора швидкості центру мас трактора на площину його рами. Очевидно, його можна знайти через компоненти вектора абсолютної швидкості центру мас ($\dot{X}, \dot{Y}, \dot{Z}$), скориставшись матрицею повороту S_{abc}^{cb} від абсолютної системи координат до пов'язаної з трактором головної центральної системи координат (позначеної на рис. 2 S_{xyz} , названої далі, просто «зв'язана»), вираження для компонентів якої мають вигляд [7]

$$S_{abc}^{cb} = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & s_{13} \\ s_{12} & s_{22} & s_{23} \\ s_{31} & s_{23} & s_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} C_{\beta}C_{\gamma} + S_{\alpha}S_{\beta}S_{\gamma} & C_{\alpha}S_{\gamma} & -S_{\beta}C_{\gamma} + S_{\alpha}C_{\beta}S_{\gamma} \\ S_{\alpha}S_{\beta}C_{\gamma} - C_{\beta}S_{\gamma} & C_{\alpha}C_{\gamma} & S_{\alpha}C_{\beta}C_{\gamma} + S_{\beta}S_{\gamma} \\ C_{\alpha}S_{\beta} & -S_{\alpha} & C_{\alpha}C_{\beta} \end{bmatrix},$$

де $C_{\alpha} = \cos \alpha$, $C_{\beta} = \cos \beta$, $C_{\gamma} = \cos \gamma$, $S_{\alpha} = \sin \alpha$, $S_{\beta} = \sin \beta$, $S_{\gamma} = \sin \gamma$.

Швидкість центру мас трактора буде наступною

$$\vec{v}_{Cxy} = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & s_{13} \\ s_{21} & s_{22} & s_{23} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \dot{X} \\ \dot{Y} \\ \dot{Z} \end{bmatrix}. \tag{10}$$

З іншого боку, модуль цієї складової швидкості можна знайти як швидкість точки тіла (рами), що обертається навколо т. P з кутовою швидкістю, що дорівнює складової абсолютної кутової швидкості ω_z вздовж осі C_z , перпендикулярної площини рами. Ця кутова швидкість має у зв'язаній системі координат вигляд

$$\vec{\omega} = [\omega_x \quad \omega_y \quad \omega_z]^T = [\dot{\alpha}C_\gamma + \dot{\beta}C_\alpha S_\gamma \quad -\dot{\alpha}S_\gamma + \dot{\beta}C_\alpha C_\gamma \quad -\dot{\beta}S_\alpha + \dot{\gamma}]^T,$$

тому модуль складової швидкості центру мас одержить вираз

$$v_{Cxy} = \omega_z \cdot PC,$$

а відповідні компоненти по осях C_x і C_y

$$\vec{v}_{Cxy} = (\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cdot PC \begin{bmatrix} \cos \psi_C \\ \sin \psi_C \end{bmatrix}. \quad (11)$$

Дорівнюємо праві частини виразів (10) і (11), одержимо

$$\begin{aligned} s_{11}\dot{X} + s_{12}\dot{Y} + s_{13}\dot{Z} &= (\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cdot PC \cdot \cos \psi_C, \\ s_{21}\dot{X} + s_{22}\dot{Y} + s_{23}\dot{Z} &= (\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cdot PC \cdot \sin \psi_C, \end{aligned} \quad (12)$$

(12) є рівнянням ще двох неголономних зв'язків.

Разом система «трактор на пружних колесах» представляється неголономною системою з 6-ю неголономними зв'язками, рівняння яких представляються виразами (9) і (12). При цьому (12) дозволяє виразити дві узагальнені швидкості через три інших, що сюди входять. Можливі три варіанти:

1. виразити $\dot{X}, \dot{Y}$ через $\dot{Z}, \dot{\beta}, \dot{\gamma}$;
2. виразити $\dot{X}, \dot{Z}$ через $\dot{Y}, \dot{\beta}, \dot{\gamma}$;
3. виразити $\dot{Y}, \dot{Z}$ через $\dot{X}, \dot{\beta}, \dot{\gamma}$.

У першому випадку визначник системи рівнянь буде наступний:

$$\begin{aligned} \Delta &= \begin{vmatrix} s_{11} & s_{12} \\ s_{21} & s_{22} \end{vmatrix} = (C_\beta C_\gamma + S_\alpha S_\beta S_\gamma) C_\alpha C_\gamma - (S_\alpha S_\beta C_\gamma - C_\beta S_\gamma) C_\alpha S_\gamma = \\ &= C_\alpha C_\beta C_\gamma^2 + C_\alpha C_\beta S_\gamma^2 = C_\alpha C_\beta = \cos \alpha \cos \beta; \end{aligned}$$

у другому випадку

$$\Delta = S_\alpha = \sin \alpha;$$

у третьому

$$\Delta = C_\alpha S_\beta = \cos \alpha \sin \beta.$$

Звідси видно, що треба зупинитися на першому випадку, тому що при русі трактора визначник системи рівнянь не дорівнює нулю та близький до 1.

Одержимо для цього випадку допоміжні визначники:

$$\Delta_1 = \begin{vmatrix} PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cos \psi_c - s_{13} \dot{Z} & s_{12} \\ PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \sin \psi_c - s_{23} \dot{Z} & s_{22} \end{vmatrix} = \\ = [PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cos(\gamma + \psi_c) + \dot{Z} \sin \beta] \cos \alpha,$$

$$\Delta_2 = \begin{vmatrix} s_{11} & PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cos \psi_c - s_{13} \dot{Z} \\ s_{21} & PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \sin \psi_c - s_{23} \dot{Z} \end{vmatrix} = \\ = PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) [\cos \beta \sin(\gamma + \psi_c) - \sin \alpha \sin \beta \cos(\gamma + \psi_c)] - \dot{Z} \sin \alpha.$$

Тоді запишемо шукані розв'язки:

$$\dot{X} = \frac{[PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) \cos(\gamma + \psi_c) + \dot{Z} \sin \beta]}{\cos \beta}, \\ \dot{Y} = \frac{PC(\dot{\gamma} - \dot{\beta} \sin \alpha) [\cos \beta \sin(\gamma + \psi_c) - \sin \alpha \sin \beta \cos(\gamma + \psi_c)] - \dot{Z} \sin \alpha}{\cos \alpha \cos \beta}. \quad (13)$$

Таким чином, у трактора на пружних колесах 10 узагальнених координат. З урахуванням неголономних зв'язків, рівняння яких представлені формулами (9) і (13), у цієї системи 4 ступені свободи. Рівняння (9) і (13) дозволяють одержати рівняння *шести залежних* узагальнених швидкостей (залежних варіацій узагальнених координат) від *інших незалежних*.

Висновки.

1. У роботі одержані рівняння кінематичних зв'язків, залежності кутів і швидкостей коліс трактора класичної компоновки при повороті.

2. У чотирьохколісного трактора 10 узагальнених координат. З урахуванням неголономних зв'язків динамічна система має 4 ступені свободи.

3. Для трактора класичної компоновки одержані рівняння шести залежних узагальнених швидкостей (залежних варіацій узагальнених координат) від інших незалежних.

Література

1. Ярошенко П.М. Математична модель комбінованого посівного агрегату [Текст] / П. М. Ярошенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Суми, 2008. – Вип. 3 (19). – С. 62 – 66.
2. Артёмов Н.П. Повышение устойчивости движения пахотного аг-

- регата при изменении технических параметров системы управления: дисс. кандидата техн. наук: 05.05.11 «Машины и средства механизации с.-х. производства» [Текст] / *Артёмов Николай Прокофьевич.* – Харьков, 2006. – 179 с.
3. *Ямков О.В.* Обґрунтування раціональної схеми компоновки і колії трактора бурякозбирального агрегата [Текст] / *О.В. Ямков* // Зб. наук. пр. Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К.: НУБіП України. – Вип.144, ч.3. – 2010. – С. 399 – 409.
  4. *Manoj K.* Modeling, identification and analysis of tractor and single axle towed implement system [Text] / *K. Manoj* // Iowa State University, 2009. – 246 p.
  5. *Кочнев А.М.* Математическая модель взаимодействия колесной трелевочной системы с волоком с учетом неголономных связей [Текст] / *А.М. Кочнев* // Тракторы и сельскохозяйственные машины, 2009. – №12. – С. 14 – 19.
  6. *Тарг С.М.* Краткий курс теоретической механики: Учеб. для втузов [Текст] / *С.М. Тарг* – М.: Высш. шк., 1986. – 416 с.
  7. *Синяков И.М.* Системы управления упругими подвижными объектами [Текст] / *И.М. Синяков* – Л.: ЛГУ, 1981. – 200 с.

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КИНЕМАТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ, УГЛОВ И СКОРОСТЕЙ КОЛЕС ТРАКТОРА КЛАССИЧЕСКОЙ КОМПОНОВКИ ПРИ ПОВОРОТЕ

Р.В. Антощенко

Аннотация - в работе определены кинематические связи, углы и скорости колес трактора классической компоновки при повороте.

TO DETERMINE KINEMATIC CONSTRAINTS ANGULAR AND SPEED OF THE TRACTOR WHEELS THE CLASSIC LAYOUT WHEN TURNING

R. Antoshchenkov

Summary

In this paper we define kinematic constraints, angles and speed of the tractor wheels classic layout when turning.